

tében mind a viszonyok leírásánál, mind Tessedik munkájának ismertetésénél sok dolog fölött elsiklanak, sokat pedig nem a megfelelő jelentőséggel méltatnak. Így nem mondják meg, miben állott a digózás s milyen kapcsolatban van az a modern szikjavításokkal, mit tanított Tessedik a talajművelésről, vetésforgóról stb. A lóherét, lucernát „takarmányfüveknek“ nevezik s nem nevezik meg azt a szarvasmarhabetegséget, amiről az 55. oldalon írnak, ami aligha lehetett a keleti marhavész, stb. Ilyen irányban való kiegészítés a könyv becsét gazdasági szakemberek és gazdaságtörténészek részére csak fokozta volna. Érdekes lett volna párhuzamot vonni az orosházi és békéscsabai felsőmezőgazdasági iskolák és Tessedik intézetének története között is.

Röviden siklanak el Tessedik nemzeti érzésének érdekes, összetett kényes problémája fölött is, ami pedig jobb kulcs lehet mind bukásának, mind későbbi elfelejtésének megértéséhez.

Szerzők előtt nem állnak világosan Tessedik bukásának, tragikumának okai, vagy ha igen, nem mutatnak rá azokra. Ha voltak is Tessediknek különcségnek tekinthető túlzásai, hibái, azokat erényei és csodálatos energiája kétségtelenül képesek voltak ellensúlyozni. Mikor elért eredményei és rá nézve szerencsés politikai orientációja következtében maga mellett érezhette és érezte is a legfőbb államhatalmat, érthetetlen hogy egészen kis kaliberű, szüklátókörü emberek és az általa a legsötétebb műveltlenségből még épen csak kiemelt nép megbuktathatta, bármilyen nagy volt is. minden időkben az emberi gonoszság és ostobaság hatalma. Itt valami más oknak is kell lenni. Vajjon nem abban kereshetjük-e ezt, hogy Tessedik is beleesett abba a tévedésbe, amibe előtte annyian mások: hogy t. i. elég az embereknek több tudást és jobb gazdasági helyzetet adni, akkor jobbak és boldogabbak lesznek? Kétségtelen, hogy a szarvasiak lényegesen műveltebbek és jobbmódúak voltak Tessedik halála, mint Szarvasra kerülése évében, de hogy jobbak nem voltak, azt Tessedik bukása bizonyítja legvilágosabban. Az embereknek kell gyökeresen megváltozni. Hogy ez lehetséges-e? Ez a kérdés 1900 éves s a feleletet mindenkinek önmagában kell megtalálni.

A könyv azonban megérdemli, hogy minden szakiskola, tanítóképző, polgári iskola, lelkész, gyakorlati politikus és népművelő könyvtárának gyakran forgatott darabja legyen.

vitész Szili Török Imre.

Polány István: Nyugatmagyarország közoktatásügyének fejlődése, különös tekintettel a népoktatásra. Szombathely, 1936. 176 l.

A tudományos rendszerezést bármely területen a kutató munkának kell megelőznie. E tétel igazsága áll különösen oly tudományokban és tudományágakban, amelyek szorosabb kapcsolatban voltak nyugati eszmeáramlatokkal s gyakran azok hatása alatt alakultak. Ezekkel szemben a tudományos kutatásnak az a különös feladata, hogy a nyugati törekvésekkel való rokonságot igazolja, de egyúttal rámutasson a sajátos hazai fejlődésre. Súlyos és égető magyar feladata a neveléstudományi kutatásoknak a magyar nevelői gondolkodás és nevelésügyi intézményeink multjának feltárása s éppen e szempontból figyelemreméltó *Polány István* munkája *Nyugatmagyarország közoktatásügyének fejlődéséről*. A könyv alapos felkészültségről, nagy szorgalomról tanuskodik s a szerző az idetartozó irodalom feldolgozásán kívül egyéni kutatómunkát is végzett. A népnevelés és népiskola fejlődését mutatja be kialakulásától napjainkig Nyugatmagyarországon vagy — a szerző szavával — Végnyugaton (kár, hogy e fogalom pontos meghatározását csak a függelékben adja.) A feladatnak

ily módon való megközelítése célravezető lenne, ha több intézménytörténeti kutatás állott volna a szerző rendelkezésére; a magyar neveléstörténetre e szempontból még nagy feladatok várnak, különösen Végnyugaton, ahol az iskolaügy iránti érdeklődés sokkal élénkebb volt, úgy hogy a könyv olvasása közben sokszor kellett éreznünk, hogy a nagy szorgalommal készült munkából fontos adatok maradtak ki. Csak egyre hivatkozom: a városi iskolák fejlődéséből egyedül a sopronit látjuk s azt is hézagosan, a többivel szemben a szórványos adatokból csupán a felderítés munkájának szükségét érezzük.

A mű nyolc fejezetre oszlik s a korszakbeosztás megfelel a neveléstörténet korszakainak, bár a sajátos helyzetben más felosztás is adódhatott volna. Az egyes korszakokban nemcsak a népoktatás fejlődését mutatja be, hanem kiterjeszkedik a tanulókra, a tanítás tárgyaira, az iskolaépületre, az iskolamesterre, annak ügykörére, járandóságára s képzettségére. — A honfoglalás előtt fényt vet a terület műveltségi viszonyaira s népességi összetételére, minthogy népmozgalmi szempontból jelentősek a Végnyugat északi részén elhelyezkedett avarok. Az elemi oktatás valójában a keresztény vallás felvételével indul meg s a középkori iskolákat nagy szorgalommal gyűjtötte egybe a szerző; külön foglalkozik a falusi, városi iskolákkal, sőt a ciszterciák gazdasági irányú intézményeivel is. Bizonyos az, hogy az elemi oktatás szervezete a nevelés vallásos jellege miatt plébániai székhelyeken s templomok közelében alakult ki, mégis szinte néhány adat s pusztá föltevés alapján annak megállapítása, hogy Végnyugaton 168 iskola lett volna, merésznek tűnhetik fel. A városi iskolák fejlődésében a tanítómester társadalmi helyzete szempontjából érdekelhet bennünket, hogy Sopronban 1379-ben a telekkönyvi összeírás szerint a tanító háztulajdonos (ez az adat a soproni városi iskola történetéből hiányzik). A következő korszakokból nagyjelentőségű, ami a tanítás tárgyaira, az iskolaépület anyagára s az 1773-i összeírásból az iskolaügy állapotára vonatkozik. Hiányos azonban, amit a Ratio indította mozgalmakból kapunk Végnyugaton. Például 1778-ban Sopronban teljesen átalakul az elemi oktatás: két háromosztályos új iskolát szerveznek, 5-6 tanítót s egy rajztanárt alkalmaznak s a városnak e miatt súlyos kiadásai vannak. Nem a középfokú oktatáshoz tartozik — mint a szerző hiszi — a rajziskola, amely a városi háromosztályos nemzeti iskolának negyedik osztálya s amelyet a kézművesek tanoncái is látogattak. Becses a tanulmányban aztán az átcsatolás előtti és utáni állapot pontos bemutatása. Polány könyve értékes s tudományos szempontból elfogulatlan munka. Az érdeklődő sokat meríthet belőle: Végnyugat közoktatásügyének fejlődésére nézve, bár helyenként kiegészítésre szorul. Igen örvendetes lenne, ha példája másokat is serkentene ily kisebb területre terjeszkedő magyar neveléstörténeti kutatásokra.

Dr. Veszelka László.